

ДУЧИЋ И ИЗАЗОВИ НИХИЛИСТИЧКЕ КОРОЗИВНОСТИ

Иван Негришорац, *Поезија Јована Дучића: од емпиријској нејативитетској до лирске метафизике*, САНУ, Београд 2022

Континуирано интересовање Ивана Негришорца за стваралаштво Јована Дучића добило је нову потврду у виду књиге која је, по речима аутора, настајала на рубовима његових досадашњих истраживања. То је, међутим, не чини маргиналном, ни по дOMETИМА, ни по квалитету, што је у складу са озбиљним радом на докторској дисертацији о семантичкој анализи Дучићеве лирике, која је претходила објављивању студије *Лирска аура Јована Дучића* (2009). Тринаест година после, ранији увиди уобличени су на другачији начин, уз нове критичке опсервације и вредносна одређења Дучићевих песама, што нам говори да је обновљени интерес за дело српског песника утемељен у жељи да се оно реактуализује. Да постоји потреба за тиме, нарочито у доба када је модерно друштво суочено са кризом хуманитета, говори нам истраживачки фокус аутора који је усмерен колико на прегледно и систематично позиционирање Дучићеве лирике толико и на тумачење основне мотивације иза Дучићевог певања. У новој студији Негришорац показује да су сви стваралачки капацитети Јована Дучића били покренути с циљем да се свет и човек у свету хуманизују. Зато је важно да се поново сагледа начин на који је кнез српских песника посматрао различите облике негативитета емпиријског света, градећи истовремено песничку визију која човека приближава узвишености лирске метафизике.

Није излишно поставити питање у чему је новина *Поезије Јована Дучића* у односу на студију објављену 2009. године. Наиме, простим прегледом садржаја обе књиге уочавамо исте називе појединих потпоглавља, као и сличну структуру обе студије: подела на поглавља начињена је по тематско-мотивском критеријуму. Овакав, површни поглед, може нас навести на погрешан траг да закључимо како је ранија, исцрпна верзија, тек нешто скраћена и прилагођена новом руху. Пажљиво читање обе књиге уверава нас да то није истина, иако се у њима анализира

исти песнички опус, истог песника. Будући да нема новине у грађи, одређена понављања јесу била нужна, али су и она учињена са циљем да се истакну најважнији поетички принципи на којима почива песничко стварање Јована Дучића. И док је прва књига у великој мери посвећена опису и анализи пишчеве поетике, рецепцији његове поезије, као и разјашњењу многих недоумица, друга књига продубљује то знање, што књигу чини привлачном искусним проучаваоцима Дучићевог дела, али и потпуним „почетницима”. Будући да је разумљива, са једноставном тематско-мотивском деобом и добро организованом структуром, може се читати и као вид уџбеника о Дучићевој поезији, и као прича о његовом песничком стварању, и као врсна студија која покрива широк спектар питања и проблема Дучићеве поетике.

У уводном делу књиге дају се поетички оквири поезије Јована Дучића, при чему је посебно важна подела на три поетичке фазе. Свака од њих је, доказаће аутор у наредним поглављима, утицала на формирање и ојачавање песничког материјала који је „био тако снажан да га никаква полемика, оспоравалачка страст није озбиљније могла довести у питање”. Прва је предмодернистичка фаза (1886–1900) коју нарочито одликује „отвореност Дучићеве осећајности”, трајно усађене у његово песничко биће. Друга је протомодернистичка фаза (1901–1918), настала после пишчевог одласка на студије у Женеви, сва у знаку комешања значајних динамичких чинилаца његове поетске текстуалности: парнасоства, ларпурлартизма, симболизма и декаденције. Трећа, зрела модернистичка поетичка фаза (1919–1943) усмерена је ка чистоти лирског доживљаја, што његово симболистичко певање усклађује са важним теоријским, естетичким сазнањима. Негришорац даје преглед најважнијих утицаја кроз све три фазе, као и најважнијих критичких прилога о Дучићевој поезији, уз свест да на ограниченом простору, који не допушта дигресију и дисперзију, треба да начини подлогу за анализу која следи. Поглавље о метричком репертоару има сличну улогу, показујући стилско-семантичке импликације бираних метричких образаца. Пишући затим о тематско-мотивским оквирима Дучићевих песама, аутор отвара причу о „крупним лирским темама” и „три велика изазова људског душевног живота”, Богу, Љубави и Смрти, да би пружио увид у изворишта лирског надахнућа српског песника и њихова даља рачвања. Уз напомену како је Дучић непрестано комбиновао начела тематско-мотивске и формативне класификације, аутор је поделу на поглавља извршио према предметној одређености песама.

Књига *Лирска аура Јована Дучића*, према речима самог аутора, представља херменеутичку елаборацију збирке изабраних Дучићевих стихова, *Пеј крујова*. У њој је Негришорац понудио другачију циклусну класификацију од оне увржене коју је песник у *Сабраним делима* одабрао, а која је даље у приређеним збиркама само пренешена. Такав ориги-

налан приступ задржаће аутор и у новој књизи. Делује, ипак, да је у њој нешто прецизнији и одређенији, те тако имамо: поетичку поезију, поезију животне свакодневице, љубавну, родољубиву, дескриптивну и мисаону, односно метафизичку поезију. Опажања о версификацији, раније присутна у оквиру сваког поглавља, сада су сједињена у једно од уводних о метричком репертоару, допуштајући тако да свака целина буде посвећена искључиво тежишним тачкама у Дучићевом поетском опусу. Негришорац се притом не либи да јасно вреднује тематске кругове, налазећи право место сваком од њих у развојном луку Дучићеве лирике.

Поетичку поезију Негришорац прати од предмодерног периода Дучићевог песничког послања, до протомодернистичке и зреломодернистичке поетике. Разнолике поетичке мене и духовно-филозофска кретања у оквиру његовог богатог културног искуства, утицали су на формирање јединственог песничког језгра које је на почетку било под утицајем модернистичке корозивности, да би сазрело у смирености трансценденције. Аутор даје репрезентативне примере песама које обележавају одређене периоде, при чему су анализе кратке: нема расплутости која би омела основни циљ указивања на главне поетичке визије. Нема ни сувопарности у излагању, јер је од уводних поглавља очевидно са којом читалачком страшћу и посвећеношћу Негришорац пише о Јовану Дучићу. Када коментарише нечију злураду опаску да је опасно преводити Дучићеве песме на француски, аутор не даје много простора творцу ове досетке, али спремно доказује како је реч о нетачној и неодрживој инвективи. Та малициозна примедба помиње се у књизи из 2009. године у једној реченици, да би у новој била потпуније објашњена, што показује да су студије комплементарне и на фин начин међусобно усклађене. Један од највећих зналаца Дучићевог дела даје пут до дубљег разумевања његове поезије, при чему је тај пут, прекривен мноштвом погрешних, па и злонамерних судова критичара, прокрчен ради читаоца и његовог пунијег сагледавања Дучићевог песништва.

У поезији животне свакодневице аутор углавном препознаје стварност негативитета, међутим, он уочава да се оваква грађа може ипак претворити у позитивну вредност. То је могуће уколико се баналност животног реалитета прихвати и стави у антитетички однос са поезијом. Досада, рутина, апатија и усамљеност схватају се као непријатне нужности, али тим су јаче истакнути смислотворни ентитети љубави, природе, народа и Бога, при чему се у обраћању Господу у „Песми” (1929), на пример, наслућује свеprisутна метафизичност у Дучићевој поезији. Нема, дакле, оштре одељености међу тематским скупинама, само искустава и поетичких чинилаца који преовлађују у различитим временским периодима. Тако се негативитету свакодневице супротстављају љубав и љубавна поезија, у којој Дучић, како цени Негришорац, није достигао своје песничке врхунце, али јесте оставио дубок траг описавши врло комплексне

доживљаје. И док је у *Лирској аури* аутор више пажње посветио појединачним песмама у знаку Ероса и супстанцијалној и суштинској разлици између мушкарца и жене у њима, у *Поезији Јована Дучића* он приказује љубав као чинилац негативитета, да би затим указао на покушај трансцендентног превазилажења тог негативитета. У томе, како објашњава, кључну улогу има разумевање љубави као космичког, метафизичког чиниоца.

Поменута аналитичка страст коју Иван Негришорац показује у својој студији, није обојена идеолошко-политичким нијансама, нити је на било који начин подстицај за некритичко читање Дучића, односно узношење или прикривање одређених аспеката његовог песништва. Највећу буру у књижевној рецепцији свакако су током година и након ратова изазивале Дучићеве родољубиве песме, односно поезија историјске свести. Аутор закључује да данас нема разлога да се о одређеним вредностима које је српски песник истицао не говори мирно и разложно. У складу с тим, он вреднује Дучића као сведока колективних страдања српског народа, али објективно показује да одређене родољубиве теме „његова основна поетика није баш најбоље примала”. Пишући о хуморном хедонизму старог Дубровника помиње фактографске анахронизме и не баш успеле песме, али и духовито испољавање различитих људских карактера. Декоративност српског средњовековља описана је сведено, у складу са улогом оваквих песама у опусу Јована Дучића. Песме у којима доминирају митско-историјске визије родољубља чине узлете у оквиру његове родољубиве поезије, при чему је изузетно занимљива луцидно смишљена синтагма „отровано млеко”. Овај „најстрашнији оксиморон” спаја у себи и мучеништво и херојство српског народа, што намеће посебан изглед слободи коју потомци треба да остваре, уколико буду христолики и сложни у својим тежњама.

Нема сумње да је Дучић највише домете постигао у жанру дескриптивне поезије. За своју анализу аутор бира позицију која је јасно одређена, не само сагледавањем предметности која је тематизована у песми него и свих оних аспеката који су употребљени да би се постигла схематска поставка предметности. Идући трагом Романа Ингардена, Негришорац препознаје „очигледност песникових интенционалних чинова” који се сустичу у неколико изразитих тематско-мотивских модела. Он пише о морском пејзажу у Дучићевој описној поезији, дневном и сутонском, при чему је потоњи важан и за опис континенталног пејзажа. Ноћни амбијент сугестивно указује на изазовност нихилистичке корозивности, присутне и у поезији животне свакодневице, и у љубавној поезији, и у судару различитих митско-историјских визија. Говор о чулним доживљајима света у дескриптивним песмама немогућ је без учовања важности аудитивних слика, те тако звучна сагласја представљају неизоставан део овог поглавља. Посебно је занимљиво предочавање феномена вертикале стабла који је привлачио Дучића. Пишући о једној од најпознатијих

Дучићевих песама, „Сунцокрети”, критичар и теоретичар књижевности дотиче се и хелиоцентричности певања, што чини добар увод у наредно потпоглавље о злом сунцу. Овај мотив први је идентификовао управо Негришорац у збирци *Пеј крућова* из 1993. године, што показује да оригинални, а широко употребљиви научни резултати, нису ретки у његовим студијама.

У *Поезији Јована Дучића* највише их је, чини се, у поглављу о мисаоној, метафизичкој поезији. Аутор мапира најважније координате простора оностраности до којих Дучић допире, не бивајући ни у једном моменту конфузан или компликован, иако је реч о сложеним метафизичким проблемима. Бар је три нивоа феномена граничности у рефлексивној поезији: граница између живота и смрти, између инстанци Ја и Други, као и граница која се појављује при преласку у неке друге, трансцендентне светове. Разликовање привида и суштине друго је тематско подручје, и оно је у великој мери одређено сумњом као менталним ставом лирског субјекта. Читалац и сам претпоставља да је о овом проблему немогуће говорити, а да се не помене феномен химере. Анализирајући неколико карактеристичних песама, аутор закључује да свет привида код Дучића припада овоземаљском свету, док је свет суштине негде у метафизичкој скривитости. Потрага за суштином блиска је потрази за светлошћу, што је Негришорац наговестио у ранијим поглављима, а што је у доброј мери поново повезано са превазилажењем животног негативитета. Брушени стил, висока мера концентрисаности и спремност на урањање у интелектуалне дубине, долазе више до изражаја у новој студији у односу на ранију, нарочито у завршним поглављима књиге. Дајући теолошке основе стварности, аутор се не губи у магловитим појмовима и неухватљивој чежњи лирског субјекта за оностраношћу већ даје поткрепљене судове о Дучићевом доживљају Бога, па и погрешкама у разумевању Исуса Христа. За њега је посебно важно да коначно укаже на тајне песникове јединствености и на његове метафизичке квалитете, показујући да Дучићева ширина погледа на свет обухвата у себи естетску, етичку и религијску егзистенцију. Сама срж студије *Поезија Јована Дучића: од емпиријској неајинивитети до узвишености лирске метафизике* налази се у одељку посвећеном идеји хуманитета и метафизици. Који токови филозофског мишљења су утицали на песников особени сензибилитет, и какав је однос метафизичке поезије и модернитета, јесу питања чији одговори воде до завршног дела о лепој души и емпиријском свету.

Закључна разматрања, обележена Хегеловим филозофским концептом, нису у функцији сумирања већ реченог него у наглашавању оних метафизичких квалитета због којих је Дучић и даље актуелан. Негришорац не изоставља чињенице као што је та да у његовом опусу крунска сублимација не постоји, или та да није баш певљив песник, али својим целокупним истраживачим напорима у новој књизи показује да је висока

оцена Дучићевог песништва и данас стабилна. Доказ посвећености Ивана Негришорца јесу и преводи фрагмената дела на страним језицима, чиме он приближава читаоцу научне доприносе Пола Рикера, Алфреда Ејера, Билхелма Штекера и других. Када овакво дело препоручујемо пажњи читалачке јавности, увек постоји бојазан да ће то бити схваћено као фраза, а да ће књига, као што је најчешће и случај, остати ограничена на уске академске кругове. Студија о Дучићевој поезији обухвата не само једну поетику или један песнички опус већ и начине превазилажења негативитета стварности које човек данашњице, како делује, прихвата у великој мери дефетистички. При крају анализе једне песме Негришорца записује: „Макар шта је боље него ништа, а то је најчешћа логика човека суоченог са нихилистичком корозивношћу која под собом све разара!” Отпор нихилистичкој корозивности и непристајање на „макар шта” ни у тумачењу књижевности, представља највећу вредност ове студије и прегнућа Ивана Негришорца.

Мср Сања ПЕРИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com

КРИВО ЈЕ (УНУТРАШЊЕ) МОРЕ

Даница Вукићевић, *Унутрашње море*, Нојзац, Нови Сад 2022

Сваке године крајем јануара, након новогодишњих, наступају *свечаности* око најпрестижнијег књижевног признања у Србији, које један њима посвећен програм симпатично именује „Постниновске чаролије”. Ријеч је о поступном обзнањивању ширег, затим ужег избора, разговора и текстовима о тој теми, најзад и проглашењу лауреата „наградe критике за роман године”. *НИН*-ова награда додјељује се читавих седам деценија и од самих почетака, што је својствено многим сличним институцијама, прате је небројене контроверзе. Међутим, у овом случају те контроверзе су јој, нарочито у последње вријеме, урушиле већ од старта климаво постављени, мада жилави углед, а успут за собом додатно повукле ка дну друштвено-културни значај књижевности, такође, одавно угрожен у овдашњој средини.

Прва *НИН*-ова награда додијељена је 1954. године Добрици Тосићу за роман *Корени*. Релативно је познато да је тада ускраћена могућност *Проклејој авлији* Ива Андрића да буде узета у обзир за ово признање,